

Distelvlinder, een trek-
vlinder (Foto: Machteld
Klees)

*Zeg mij waar de
vlinders zijn,
waar zijn zij gebleven?*

*Ja, waar blijven
ze eigenlijk?*

Tekst: Jan Jaap Boehlé

Vlinders in de winter

Je merkt altijd het eerst aan de insecten wanneer de winter nadert. Omdat ze koudbloedig zijn en dus afhankelijk van externe warmte geleverd door de zon zie je ze bij het kouder worden geleidelijk aan verdwijnen. Vlinders en nachtvinders reageren, afhankelijk van de soort, verschillend op de naderende winter. Sommige trekken weg naar warmere streken, zoals atalanta en distelvlinder en van de nachtvinders kolibrievlinder en gamma-uiltje. Dit zijn dus soorten die hier in het voorjaar aankomen, zich voortplanten en in het najaar weer wegtrekken.

Diapauze

De meeste vlindersoorten overwinteren hier. Vlinders hebben een volledige gedaanteverwisseling. Er zijn vier fasen: ei, rups, pop en volwassen vlinder of imago. Vlin-

ders kunnen slechts in een van deze fasen overwinteren, moet de soort in een andere fase overwinteren dan overleeft hij het niet. De vlinder is in staat in de overwinterende fase in de zogenaamde diapauze (winterrust) te gaan. Hierbij komt de stofwisseling vrijwel stil te liggen, de ademhalingsopeningen worden gesloten, waardoor uitdro-

ging wordt voorkomen en het suikergehalte in het bloed stijgt waardoor bevriezing tegengegaan wordt. In welke fase overwinterd wordt verschilt per soort. Van de Nederlandse dagvlinders overwintert 14% als eitje, 61% als rups, 16% als pop en 9% als imago.

Overwinterende eitjes

Bij de meeste soorten die als ei overwinteren worden de eitjes in de buurt van de knoppen of takoksel gelegd. In het ei zijn de rupsen

al vrij ver ontwikkeld wanneer de winter begint. Hierdoor kunnen de eitjes vroeg in het voorjaar uitkomen, tegelijk met de eerste blaadjes. Dat is nog eens een comfortabele manier van ter wereld komen. Van de dagvlinders is de sleedoornpage hier een voorbeeld van. Helaas heeft de verandering van het klimaat hier wel invloed op. Uit onderzoek blijkt dat er een mis-match kan ontstaan tussen het uitkomen van de bladknoppen en van de eitjes waardoor de rupsen verhongeren. De eitjes van de kleine wintervlinder bijvoorbeeld, komen in een warm voorjaar eerder uit dan de knoppen van de eiken. Bij nachtvinders blijkt uit onderzoek dat de soorten die als ei overwinteren in Nederland sterker achteruit zijn gegaan dan soorten die als rups of pop overwinteren, terwijl soorten die als imago overwinteren juist in aantal zijn toegenomen.

Volwassen oranjetipje
(Foto: Jan Jaap Boehlé)

Rupsen verstoppen zich

Rupsen kom je tot vrij laat in het jaar nog tegen, je denkt onbewust: nu nog? De daglengte, temperatuur en de kwaliteit van het voedsel zullen een rol spelen om ze in de diapauze te krijgen. Van de als rups overwinterende soorten zijn er een aantal zoals b.v. de dikkopjes die zich een schuilplaats spinnen maar de meeste rupsen liggen gewoon tussen het strooisel of zijn diep in of onder een pol gekropen. Dus het overmatig en overbodig afvoeren van blad in de herfst is voor overwinterende vlinders fataal. Bij enkele soorten die als rups overwinteren (b.v. de argusvlinder) komt

Gordelpop van oranjetipje (Foto: Tineke Heidenis)

de rups op warmere dagen gewoon tevoorschijn. Je kunt ze dus weleens tijdens de winter zien. Mijn collega kwam ze zelfs op de sneeuw tegen. Sommige rupsen overwinteren zelfs een paar keer. Het mooiste voorbeeld hiervan zijn de gestippelde houtvlinder en de wilgenhoutrups. De rupsen van deze soorten leven in het hout en doen meerdere jaren over hun ontwikkeling. De gestippelde houtvlinder twee en de wilgenhoutrups zelfs tot vier jaar.

Waar zitten de poppen?

De 'gordelpop' van het oranjetipje kun je vinden in struiken. De pop hangt aan een takje, steunend op

zijn onderkant tegen het takje, de 'gordel' zit aan het midden van de pop vast. De poppen van het boomblauwtje liggen in het strooisel of zitten in een boomspleet, die van het landkaartje en bont zandoogje hangen aan een plant of takje in de kruidlaag. De poppen van de koolwitjes hangen aan een plant maar soms ook onder de vensterbank, aan een muur of glasplaat. De soorten die als pop overwinteren komen vroeg in het voorjaar uit. Wanneer in de eerste mooie weken in april de pinksterbloemen, judaspenning en look zonder look beginnen te bloeien, zie je ze ineens allemaal verschijnen: groot witje, klein witje,

<< De rups van het grashalmuiltje overwintert tussen pollen gras zoals hier gestreepte witbol (Foto: Jan Jaap Boehlé)

< Pop van goot koolwitje (Foto: Tineke Heidenis)

Overwinterende kleine vos (Foto: Violet Middelma)

Boven: kleine vos
(Foto: Machteld Klees)

oranjetipje, landkaartje, boomblauwtje, bont zandoogje en als je mazzel hebt de aardbeivlinder.

Overwinteraars in huis

Tot slot de volwassen vlinders die hier overwinteren. Je kent ze wel want het zijn de soorten die je bij de eerste, warmere en zonnige dagen ineens overal ziet vliegen: citroen-

tje, kleine vos, gehakkelde aurelia en de dagpauwoog. Gedurende de winter hebben ze zich verscholen in het blad, tussen de klimop, in holle bomen, schuurtjes en soms in huis, vaak op zolder of tussen de gordijnen. Wanneer je de kachel aandoet komen ze tevoorschijn. Zet ze dan voorzichtig op een koude plek, in een schuurtje, vlinderkastje of op zolder. Zodra de eerste zonnige dagen zich aandienen kun je ze een handje helpen. Heel simpel, haal de oude spinnenwebben weg en zet het zolder- of schuurraam op een kiertje. In de tuin zou je wat opslag van berken kunnen afknippen. Het berkensap kan als voedsel voor de eerste vlinders dienen.

Voor liefhebbers van leuke boekjes, wilde planten, vergeten groenten, wild plukken en historie!

€ 9,95*

Tussen 2011 en 2015 stond de rubriek Warmoezerij in Oase. Elke keer werd een wilde plant die ooit als groente gegeten werd, besproken, compleet met historische, biologische en teeltgegevens. Op de rubriek kwamen veel positieve reacties. Inmiddels zijn deze verhalen in boekvorm uitgegeven. Er worden 18 soorten behandeld, zoals aardaker (muisen met steerten), hop (de slaap van de hoppluksters) en rapunzelklokje (raponcelen). Rijk geïllustreerd o.a. met oude botanische prenten.

Warmoezerij, wilde planten gezocht, gegeten en weer vergeten

Auteurs: Johan Heirman, Hein Koningen

80 pagina's, f.c.

Uitgave: Anoda Publishing ism Stichting Oase

Prijs: 9,95 + *verzendingkosten.

Te bestellen bij de redactie van Oase:

m.klees@bureau-zonneklaar.nl.

Ook een leuk en origineel kado voor de komende feestdagen, bestel op tijd!